

प्रदेश लोक सेवा आयोग
प्रदेश नं. १, विराटनगर
स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गतका प्राविधिक तर्फ कृषि सेवा, प्लान्ट प्रोटेक्सन, एग्रोनोमी, हर्टिकल्चर, एगू.
एक्सटेन्सन, स्वायल साइन्स, एगू. इको. एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, सहायकस्तर चौथो तहको पदको खुला
प्रतियोगितात्मक परीक्षाको पाठ्यक्रम

पाठ्यक्रमलाई निम्नानुसार विभाजन गरिएको छः

प्रथम चरण:- लिखित परीक्षा	पूर्णाङ्क:- १००
द्वितीय चरण:- अन्तर्वार्ता	पूर्णाङ्क:- २०

परीक्षा योजना (Examination Scheme)

प्रथम चरण:- लिखित परीक्षा योजना (Examination Scheme)

विषय	पूर्णाङ्क	उत्तीर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली	प्रश्न संख्या × अंकभार	समय
सेवा सम्बन्धी	१००	४०	वस्तुगत बहुबैकल्पिक (Multiple Choice)	५० प्रश्न × २ अंक = १००	४५ मिनेट

द्वितीय चरण : अन्तर्वार्ता

विषय	पूर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली
अन्तर्वार्ता	२०	मौखिक

द्रष्टव्य :

१. यो पाठ्यक्रम योजनालाई लिखित परीक्षा र अन्तर्वार्ता गरी दुई चरणमा विभाजन गरिएको छ।
२. लिखित परीक्षाको माध्यम भाषा नेपाली वा अंग्रेजी अथवा नेपाली र अंग्रेजी दुवै हुन सक्नेछ।
३. लिखित परीक्षामा निम्नानुसार प्रश्नहरू सोधिनेछ ।

पाठ्यक्रमको एकाई	१	२	३	४	५	६	८
प्रश्न संख्या	८	७	७	७	७	७	७

४. वस्तुगत बहुबैकल्पिक (Multiple choice) प्रश्नहरूको उत्तर सही दिएमा प्रत्येक उत्तर बापत २ (दुई) अङ्क प्रदान गरिनेछ भने गलत उत्तर दिएमा प्रत्येक गलत उत्तर बापत २० प्रतिशत अङ्क कट्टा गरिनेछ । तर उत्तर नदिएमा त्यस बापत अङ्क दिइने छैन र अङ्क कट्टा पनि गरिने छैन।
५. बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू हुने परीक्षामा कुनै पनि प्रकारको क्यालकुलेटर (Calculator), मोबाइल फोन वा अन्य विद्युतीय उपकरण प्रयोग गर्न पाइने छैन।
६. यस पाठ्यक्रम योजना अन्तर्गतका पत्र तथा विषयका विषयवस्तुमा जे सुकै लेखिएको भए तापनि पाठ्यक्रममा परेका कानून ऐन नियम तथा नीतिहरू परीक्षाको मिति भन्दा ३ महिना अगाडि

(संशोधन भएका वा संशोधन भई हटाईएका वा थप गरी संशोधन भई) कायम रहेका लाई यस पाठ्यक्रममा परेको सम्झनु पर्दछ।

७. प्रथम चरणको लिखित परीक्षाबाट छनौट भएका उम्मेदवारहरूलाई मात्र द्वितीय चरणको अन्तर्वार्तामा सम्मिलित गराइनेछ।

८. लिखित परीक्षा र अन्तर्वार्ताको कुल अङ्क योगका आधारमा परीक्षाफल प्रकाशित गरिनेछ।

९. पाठ्यक्रम लागू मिति:- २०७७/०९/१६

प्रदेश लोक सेवा आयोग

प्रदेश नं. १, विराटनगर

स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गतका प्राविधिक तर्फ कृषि सेवा, प्लान्ट प्रोटेक्सन, एग्रोनोमी, हर्टिकल्चर, एगू.

एक्सटेन्सन, स्वायत्त साइन्स, एगू.इको.एण्ड मार्केटिङ्ग समूह, सहायकस्तर चौथो तहको पदको खुला

प्रतियोगितात्मक लिखित परीक्षाको पाठ्यक्रम

विषय :- सेवा सम्बन्धी

१. कृषि सम्बन्धी

- १.१ नेपालको संविधानमा कृषि तथा खाद्य सुरक्षा सम्बन्धी व्यवस्था
- १.२ प्रदेश निजामती सेवा ऐन तथा प्रदेश निजामती सेवा नियमावली (प्रदेश नं. १)
- १.३ राष्ट्रिय कृषि नीति २०६१, कृषि व्यवसाय प्रवर्धन नीति २०६३
- १.४ प्रादेशिक आवधिक योजनामा कृषि क्षेत्रको प्राथमिकता, लक्ष्य, उद्देश्य, कार्यक्रम एवं कार्यान्वयन रणनीति र उपलब्धीहरू
- १.५ कृषि विकास रणनीति (२०१५-२०३५) र यसका प्रमुख विशेषताहरू
- १.६ वर्तमान प्रादेशिक र स्थानीय तहमा कृषि सेवाको संरचना
- १.७ कृषि विकास कार्यक्रम तर्जुमाका आधार र एकीकृत प्रसार सेवा कार्यक्रम
- १.८ कृषि उत्पादन सामग्रीहरू (बीउ विजन, मल, सिँचाइ, कृषि औजार, रासायनिक र जैविक विषादि, सुक्ष्म खाद्य तत्व तथा हर्मोन) को व्यवस्था र प्रयोग
- १.९ उत्पादित कृषि वस्तुहरूको बजार व्यवस्था, उत्पादन लागत र बिक्रि मूल्य निर्धारण
- १.१० कृषि विकासमा सरकारी, सहकारी, निजी क्षेत्र तथा महिला एवं युवाहरूको भूमिका
- १.११ प्रादेशिक एवम् राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा कृषि क्षेत्रको योगदान र प्रमुख समस्याहरू
- १.१२ कृषि वस्तुहरूको उत्पादनोपरान्त (Post-harvest) हुने क्षति र क्षति कम गर्ने उपायहरू
- १.१३ प्राङ्गारिक कृषि उत्पादनका सिद्धान्त र प्रमाणीकरण सम्बन्धी व्यवस्था
- १.१४ कृषि उपजको स्वच्छता (Safety) र प्रमाणीकरण
- १.१५ कृषि तथ्याङ्क, अनुगमन एवं मूल्यांकनको महत्व
- १.१६ कृषि क्षेत्रमा बाली बीमा सम्बन्धी व्यवस्था
- १.१७ कृषि आधुनिकीकरण, व्यवसायीकरण र औद्योगीकरण वारे सामान्य जानकारी
- १.१८ प्राकृतिक प्रकोप (बाढी, पहिरो, असिना, तुषारो, खडेरी), जलवायु परिवर्तन (तापक्रम र वर्षा) को असर तथा अनुकूलन र न्यूनीकरणका उपायहरू
- १.१९ दिगो कृषि विकासका सिद्धान्तहरू
- १.२० कृषि क्षेत्र एवं कृषि विकास कार्यक्रममा स्थानीय तहहरूको भूमिका
- १.२१ स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ मा स्थानीय तहमा कृषि विकास सम्बन्धी व्यवस्था।

२. बागवानी

- २.१ बागवानी (हर्टिकल्चर) को परिभाषा र यसका शाखाहरू
- २.२ बागवानी विकासको आवश्यकता र सम्भावना (विशेषतः प्रदेश नं १ को परिप्रेक्षमा)
- २.३ फलफूल र तरकारी बालीहरूको वर्गीकरण
- २.४ राष्ट्रिय तथा प्रदेश नं १ को जलवायु क्षेत्र (Climatic zones) र विभिन्न क्षेत्रमा गरिने फलफूल खेती
- २.५ करेसावारी (Kitchen garden) को महत्व र स्थापना
- २.६ बगैँचा स्थापना : जग्गाको तयारी, बगैँचाको रेखाङ्कन, खाडल खन्ने, बोट लगाउने दूरी र तरीका, बार बन्देज तथा वायु अवरोधक विरुवाहरू
- २.७ तरकारी बालीको उत्पादन :
 - २.७.१ आलु (Potato)
 - २.७.२ काउली समूह (Cole crops)
 - २.७.३ फल समूह (Fruit vegetables)
 - २.७.४ जरे बाली समूह (Root crops)
 - २.७.५ गानो बाली समूह (Bulb crops)
 - २.७.६ फर्सी समूह (Cucurbits)
 - २.७.७ सागपात समूह (Leafy vegetables)
 - २.७.८ कोशे बाली समूह (Leguminous vegetables)
- २.८ फलफूल बोटको प्रसारण
 - २.८.१ बीउबाट प्रसारण (Sexual propagation)
 - २.८.२ वानस्पतिक प्रसारण (Vegetative propagation): कटिङ्ग, लेयरिङ्ग, ग्राफटिङ्ग, बडिङ्ग
- २.९ फलफूल, औद्योगिक बाली तथा तरकारीको नर्सरी स्थापना र व्यवस्थापन
- २.१० बगैँचाको प्रबन्ध: माटोको प्रबन्ध, प्राङ्गारिक तथा रासायनिक मलको प्रयोग विधिहरू, सिंचाइ र निकास, अन्तरबाली, मल्चिङ्ग (छापो)
- २.११ फलफूल बोटको तालीम र काँटछाँट (Training and pruning) को महत्व र तरीकाहरू
- २.१२ फलफूल खेती प्रविधि: आँप, लिची सुन्तला जात (Citrus), किवी, स्याउ, ओखर, नास्पाती, भूईँकटहर, अम्बा, मेवा, केरा र अंगुर, एभोकाडो लगायतका अन्य व्यावसायिक महत्वका फलफूल बालीहरू
- २.१३ बेमौसमी तरकारी उत्पादन
- २.१४ तरकारी बीउ उत्पादन प्रविधि : काउली, मूला, गोलभेंडा, केराउ, फर्सी आदि
- २.१५ विउ आलु उत्पादन प्रविधि (TPS & PBS)
- २.१६ बागवानीजन्य बालीहरूको उत्पादनोपरान्त क्षति नियन्त्रण

- २.१७ प्रदेश नं १ मा खेती गरिने फलफूल, तरकारी, आलु तथा मसला बालीका प्रमुख जातहरू
- २.१८ चिया, कफि, अलैचि, अदुवा, बेसार, सुपारी र मरिच खेती (विशेषत प्रदेश नं १ को परिप्रेक्षमा)
- २.१९ बागवानीजन्य उत्पादित वस्तुहरूको बजार व्यवस्था (विशेषत प्रदेश नं १ को परिप्रेक्षमा)
- २.२० सुन्तलामा हास (Citrus decline) तथा समाधानका उपाय
- २.२१ तरकारी बालीमा वर्णशंकर जातहरूको प्रयोग

३. कृषि प्रसार

- ३.१ कृषि प्रसार-परिचय, अवधारणा, सिद्धान्त, महत्व र विशेषताहरू
- ३.२ कृषि प्रसार कार्यकर्ता र निजमा हुनुपर्ने गुणहरू
- ३.३ नेपालमा सञ्चालन भएका विभिन्न कृषि प्रसार पद्धतिहरू
- ३.४ नेपालमा सञ्चालित विभिन्न कृषिप्रसार तरिकाहरू र तिनीहरूको सञ्चालन विधि
- ३.५ अगुवा कृषक तथा कृषक समूहको परिचय, महत्व एवं कृषि प्रसारमा अगुवा कृषकको भूमिका
- ३.६ कृषक समूह गठन प्रकृया एवं प्रभावकारी परिचालन, कृषक समूह मार्फत कृषि प्रसार कार्य सञ्चालन
- ३.७ कृषि प्रसारमा स्थानीय नेतृत्वको भूमिका
- ३.८ Innovation (नव प्रवर्तन), Diffusion (प्रसार) and Adopters Categories (ग्रहणकर्ताको प्रकार)
- ३.९ कृषि सञ्चार र प्रविधि प्रसारणमा श्रव्यदृश्य सामग्री, मोवाइल एप्लिकेशन र किसान कल सेन्टर
- ३.१० कृषि तालिमको महत्व, तालिमको आवश्यकता पहिचान र प्रभावकारी तालिम सञ्चालनका आधारहरू
- ३.११ कृषक पाठशालामा आधारित कृषि प्रसार पद्धति

४. बाली विज्ञान

- ४.१ बाली विज्ञानको परिभाषा र बाली विकासको महत्व (विशेषत प्रदेश नं १ को परिप्रेक्षमा)
- ४.२ नेपालमा लगाइने खाद्यान्न, दलहन, तेलहन तथा औद्योगिक बालीहरूको वैज्ञानिक वर्गीकरण र नामाकरण
- ४.३ नेपालको विभिन्न आवहवा (Agro Climatic Zone) का लागि विगत पाँच वर्षमा सिफारीस गरिएका धान, मकै, गहुँ, ऊखु, जुट, मुसुरो, र तोरी बालीका जात, तिनीहरूको पाक्ने अवधि, सरदर उत्पादन क्षमता, सिफारीस क्षेत्र र मुख्य विशेषताहरू
- ४.४ बीउको परिभाषा, प्रमाणीकरण र यथार्थ संकेतपत्र (Truthful Labelling) पद्धतीअनुसार बीउको पुस्ताहरूको नाम एवम् पुस्ता जनाउने ट्यागको रंङ्ग
- ४.५ गुणस्तरीय बीउ उत्पादन र उत्पादनोपरान्त गुणस्तर कायम राख्न अपनाउनुपर्ने विधिहरू

- ४.६ धान, मकै, गहुँ, उखु, जुट, मुसुरो, र तोरी बालीहरूको उन्नत खेती प्रविधि
- ४.७ प्रदेश नं. १ का विभिन्न क्षेत्रमा प्रचलित बालीचक्र तिनको महत्व, उदाहरण (प्रदेश नं १. विशेष)

५. बाली संरक्षण

- ५.१ राष्ट्रिय एवं प्रदेश नं. १ का महत्वका खाद्यान्न, नगदे, तरकारी एवं फलफूल बालीका प्रमुख रोग, किरा, मुसा एवं झारपातको नाम, पहिचान, नोक्सानी, लक्षण एवं रोकथाम प्रविधि
- ५.२ स्वच्छ तथा स्वस्थ बाली उत्पादनका लागि गरिने एकीकृत शत्रुजीव व्यवस्थापन (I), असल कृषि अभ्यास (GAP) लगायतका अन्य पद्धतिहरूको परिचय, सिद्धान्त र महत्व
- ५.३ कृषि उत्पादनहरूको संचयन लगायतका उत्पादनोपरान्त गरिने क्रियाकलापहरू, रोगकिरा व्यवस्थापनको महत्व र यस क्षेत्रमा उपलब्ध प्रविधिहरू
- ५.४ बाली संरक्षण प्रयोगशाला निदान सेवाका लागि प्रयोग हुने सामान्य विधिहरू
- ५.५ रोग, किरा एवं झारपात तथा यिनको प्राकृतिक शत्रुहरू (मित्रजीव) जानकारी र उपयोगिता
- ५.६ उन्नत मौरी पालन प्रविधि, मह उत्पादन, प्रशोधन तथा बजारीकरण, रेशम किरा पालन तथा किम्बु खेती बारे सामान्य जानकारी
- ५.७ नेपालमा खेती गरिएका च्याउका प्रजाती र कन्ये तथा गोब्रे च्याउ खेती प्रविधि
- ५.८ रोग किरा व्यवस्थापनमा Plant quarantine को भूमिका
- ५.९ जीवनाशक विषादी ऐन, २०४८ र जीवनाशक विषादी नियमावली, २०५० का विशेषताहरू
- ५.१० विरुवा संरक्षण ऐन, २०६४ र विरुवा संरक्षण नियमावली २०६४ का विशेषताहरू
- ५.११ नेपालमा प्रतिबन्ध गरिएका विषादीहरू, विषादीको सुरक्षित प्रयोग र विषादी अवशेष द्रुत विश्लेषण
- ५.१२ जैविक, वानस्पतिक तथा रासायनिक विधिबाट बाली संरक्षण
- ५.१३ बाली उपचार शिविर (Plant Clinic) र यसको महत्व

६. कृषि अर्थशास्त्र

- ६.१ कृषि अर्थशास्त्रको परिचय र कृषि विकासमा यसको महत्व
- ६.२ माग तथा आपूर्तिको परिचय र नियम
- ६.३ बजारमुखी कृषि उत्पादन योजनाको अवधारणा
- ६.४ कृषि विकासमा बजारको महत्व
- ६.५ फार्मगेट, थोक तथा खुद्रा मुल्यको अवधारणा
- ६.६ समूह बजार, हाट बजार, सहकारी बजारको परिचय, वर्तमान स्थिति र कृषि विकासमा यसको महत्व
- ६.७ खाद्य तथा पोषणसुरक्षाको अवधारणा
- ६.८ उत्पादन लागतको परिचय र तुलनात्मक लाभका बालीहरूको पहिचानमा यसको भूमिका
- ६.९ प्राथमिक तथ्यांक (Primary data) र सहायक तथ्यांक (Secondary data) को परिचय तथा

श्रोतहरू एवं तथ्यांक संकलन गर्दा ध्यान दिनु पर्ने कुराहरू

- ६.१० ऋप कटिङ्ग र यसको महत्व
- ६.११ कृषि उद्यम (Agri-business) को परिचय र नेपालमा यसका सम्भावनाहरू
- ६.१२ नेपालमा वस्तुगत कृषि उपजहरूको बजार प्रणाली बारे जानकारी
- ६.१३ कृषिवस्तुमा मूल्य श्रृंखला विकासको परिचय तथा महत्व
- ६.१४ स्थानीय तहमा कृषि सम्बन्धी योजना तर्जुमा र योजना तर्जुमाका चरणहरू

७. माटो व्यवस्थापन

- ७.१ माटोको परिभाषा, माटो निर्माणको प्रक्रिया र नेपालको माटोबारे संक्षिप्त जानकारी
- ७.२ माटोका गुणहरू
 - ७.२.१ भौतिक गुण - माटोको बनोट, बुनोट, घनत्व, रंग, माटोको पानी धारण गर्ने क्षमता
 - ७.२.२ रसायनिक गुण - माटोको प्रतिक्रिया (पि.एच.), प्रांगारिक पदार्थ र यसको महत्व, कार्बन, नाईट्रोजन अनुपात
 - ७.२.३ जैविक गुण - राईजोबियम र एजोटोव्याक्टर
 - ७.२.४ अम्लीय र क्षारीय माटोको सुधार किन र कसरी
- ७.३ बिरुवालाई आवश्यक निम्न खाद्यतत्वहरूको काम र यिनको कमी हुँदा देखिने लक्षण र रोकथामका उपायहरू
 - ७.३.१ मुख्यतत्वहरू - नाईट्रोजन, फस्फोरस र पोटास
 - ७.३.२ सहायक तत्वहरू - क्याल्सियम, म्याग्नेसियम र गन्धक
 - ७.३.३ सूक्ष्मतत्वहरू - फलाम, तामा, जस्ता, म्याग्नेज, मोलिवडेनम, सुहाग (बोरोन) र क्लोरिन
- ७.४ मल र मलखाद
 - ७.४.१ प्रांगारिक मलहरू (कम्पोष्ट मल, गोठेमल, भर्मिकम्पोष्ट, सूक्ष्म जैविक मल, कुखुराको मल, हरियो मल, बायोग्याँस लेदोको मल), निर्धारित मापदण्डहरू
 - ७.४.२ रसायनिक मलहरू (नाईट्रोजनयुक्त, फस्फोरसयुक्त, पोटासयुक्त, मिश्रित र यौगिक, सहायक खाद्यतत्वयुक्त, सूक्ष्मतत्वयुक्त)
 - ७.४.३ मलको मात्रा निकाल्ने तरिका
 - ७.४.४ मलको प्रकृति, प्रयोग समय र प्रयोग गर्ने तरिकाहरू
 - ७.४.५ मल नियन्त्रण आदेश २०५५ बारे जानकारी
- ७.५ माटो जाँच सेवा:
 - ७.५.१ माटोको नमूना लिने तरिका: किन, कहिले र कसरी
 - ७.५.२ माटो जाँचको लागि माटोको तयारी
 - ७.५.३ Kit box बाट नाईट्रोजन, फस्फोरस, पोटास तथा पि.एच. पत्ता लगाउने तरिका
- ७.६ माटो शिविर र यसको महत्व, घुम्ती माटो परीक्षण प्रयोगशालाबाट माटो जाँच

- ७.७ माटोको उर्वराशक्ति कायम राख्ने र बाली उत्पादनमा यसको व्यवस्थापन र महत्व
७.८ भू-क्षय (Soil erosion) र यसको कारण, प्रकार तथा व्यवस्थापन

- - - - -

नमूना प्रश्नहरू (Model Questions)

१. तलका मध्ये कुन चाँही दिगो कृषि विकास अन्तर्गत पर्दैन ?
(क) कृषि जैविक विविधताको संरक्षण र सम्बर्धन
(ख) रासायनिक मलको अधिकतम प्रयोग
(ग) रोग तथा किराको एकिकृत व्यवस्थापन पद्धति अवलम्बन
(घ) खाद्य सुरक्षा तथा सम्प्रभुता
२. धेरै व्यक्तिहरूमा संदेश फैलाउने दृष्टिकोणले कुन प्रसार तरिका उत्तम हुन्छ ?
(क) रेडियो टेलिभिजन वाट प्रसारण तरिका
(ख) समूहगत तरिका
(ग) आम जनसमुदायगत तरिका
(घ) श्रव्य दृष्यको प्रयोग
३. धान र मकै दुवै वालीमा लाग्ने रोग कुन हो ?
(क) कालोपोके (Loose smut)
(ख) ध्वाँसे सेतो थोप्ले (Gray leaf spot)
(ग) खैरा रोग (Khaira disease)
(घ) ब्लाष्ट रोग (Blast disease)
४. कुन फलफूलमा चिल्लो पदार्थको मात्रा बढी हुन्छ ?
(क) आँप
(ख) लिची
(ग) नरिवल
(घ) एभोकाडो
५. जीङ्ग तत्वको कमीले हुने रोग कुन हो ?
(क) मरुवा रोग
(ख) डढुवा रोग
(ग) खैरा रोग
(घ) पातको फेद कुहिने रोग